

BRAVE HENDRIK

Met **10**
openhartige
interviews!

*Special: Sex & The Sea

Officier in Opleiding Willem:

"Als een man lust heeft, moet hij daar iets mee"

Machinist Koos

*over homoseksualiteit
aan boord*

Stuurman Monique:

*"What happened in
Colombia stays
in Colombia"*

Plus:

Ga op stap met de **Hoerenloper!** Download nu de MuseumApp

Komt allen naar: **Tattoo Dries**

De mooiste zeemansplaatjes van Katendrecht!

VOLG DE HOERENLOPER

Ook Rotterdam kent zijn havenwijken met zeemanskroegen en meisjes van plezier. Ga naar Appstore of Google Play en download MuseumApp op je smartphone. Daarmee kun je de gratis 'Hoerenloper' tippelen, een interactieve wandeling vanaf het Maritiem Museum naar Katendrecht (3 km) met ondeugende weetjes, historische foto's, filmpjes en verrassende quizvragen.

Zeelui bezoeken in Rome niet alleen de paus...

BRAVE HENDRIK

*Special: Sex & The Sea

Inhoud

Zou jij je anders gedragen? <<

We vragen ons af hoe jij je zou voelen of gedragen in de situatie van een zeeman. Verschillen zeelieden eigenlijk wel van landrotten?

4

6

>> Willem

"Dan krijg je een biertje en die vrouwen komen erbij zitten. En vervolgens heb je een topavond."

Adriaan <<

"Je werd niet verliefd of zo. Het was seks, dat wel, maar niet dat je brieven gaat schrijven of telegrammen ging sturen."

8

10

>> Monique

"Ik heb deur na deur even aangeklopt van: mannen we vertrekken. Neem je horloge mee, doe je trouwring weer om."

Dries <<

"Elke zeeman is natuurlijk niet hetzelfde. De zeeman heeft altijd de naam gehad van hoeren, sloeren en zuipen, maar dat is niet zo."

12

16

>> Agatha

"Je bent een soort entertainer als je achter de bar staat. Zo heb ik dat altijd gezien."

Bart <<

"Je maakt dingen mee en het is eigenlijk de bedoeling dat je die voor jezelf houdt. Het is gewoon een vertrouwenskwestie."

18

20

>> Dirk

"Soms kon je meters diep in de oceaan kijken. Dan realiseerde je je dat je helemaal niets was; niets meer dan een stofje in de eeuwigheid."

Wesley <<

"In Hamburg hebben ze mij een kamertje ingeduwd en ze zeiden: Ga nou maar eens echt zeeman worden."

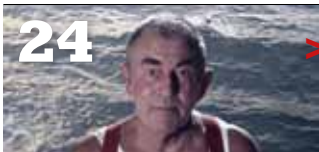

22

24

>> Koos

Over homoseksualiteit aan boord: "Ik liep niet met een handtasje. Ik liep niet met mijn kont te draaien."

Henk <<

"De schaamluis rekenen we tegenwoordig tot de bedreigde diersoorten."

26

Van de redactie

Tien lustgetuigen aan het woord

Maanden op zee, ver weg van huis en geliefden... Wat doet dat met je?

Zeven zeelieden, een zeevrouw, een havenarts en een voormalig barmeisje uit Katendrecht lieten zich openhartig interviewen voor 'Sex & The Sea', de spraakmakende tentoonstelling van Peter Greenaway en Saskia Boddeke in het Maritiem Museum Rotterdam. Hart van de tentoonstelling is een kunstzinnige korte film die drijft op de uitspraken van deze tien lustgetuigen.

In deze eenmalige uitgave van Brave Hendrik zijn de volledige interviews opgenomen. Tien verhalen die je zullen verbazen, soms zullen verbijsteren, maar ook zeker begrip opwekken. Want zeg nu zelf: weet je zeker dat jij of je geliefde zich anders zou gedragen in dezelfde omstandigheden?

Colofon

Brave Hendrik / Special: Sex & The Sea
Nr 1. • Jaargang 2013 - 2014 • € 6,50

Redactie: Robert van Herk, Rinske Jurgens, Shaula Nuijts, Ron Brand

Vormgeving: Helmi Scheepers

Medewerkers aan dit nummer:

Saskia Boddeke, Annette Mosk, Anja Dijkhuizen en Peter Blok.

Behalve de zeelui die in dit nummer van Brave Hendrik een hoofdrol spelen, heeft het Maritiem Museum Rotterdam nog diverse andere zeelieden gesproken. Samen gaven zij een openhartige inkijk in het zeemansleven.

Brave Hendrik is een uitgave van het Maritiem Museum Rotterdam - www.maritiemmuseum.nl

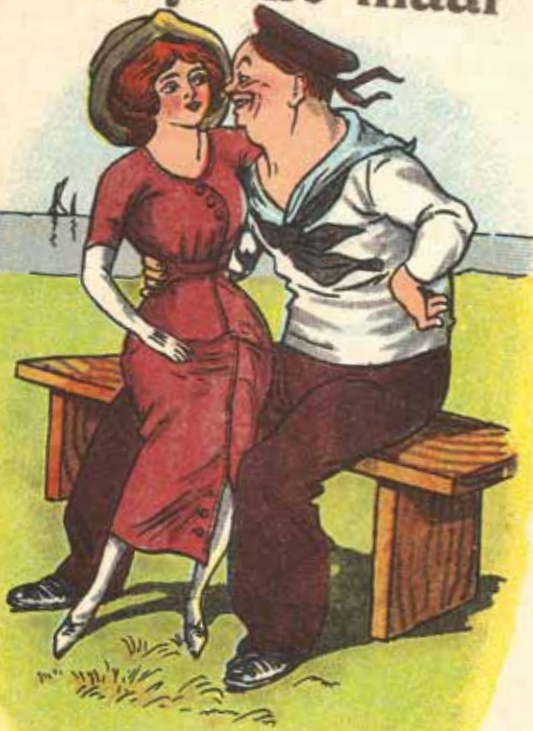
MARITIEM
MUSEUM

SEX & THE SEA >>>

Zou jij je anders gedragen?

In het Maritiem Museum Rotterdam is de tentoonstelling 'Sex & The Sea, by Greenaway/Boddeke' te zien. Je beleeft op prikkelende wijze de gevoelens van heimwee, seksueel verlangen en verleiding die zeelieden ervaren als ze maanden zonder geliefde op zee zijn en in verre havens verblijven.

Had je me maar

**Van alle meisjes
die ik nog heb ontmoet,
Kus jij nog het lekkerst,
Ja lieve snoet.**

Misschien een onderwerp dat je niet zou verwachten in het Maritiem Museum Rotterdam, maar met 'Sex & The Sea' wil het museum een verrassende kant van de maritieme cultuur tonen. Misschien ken je wel de vooroordelen over zeemannen als 'een zeeman heeft in ieder stadje een ander schatje' of 'iedere zeeman gaat naar de hoeren', maar hoe zit het nu echt? Met deze tentoonstelling wil het Maritiem Museum jou aan het denken zetten: is het toeval dat in vrijwel alle havensteden een hoerenbuurt te vinden is? Gaan alle zeelieden naar de hoeren? Hoe zou jij je voelen of gedragen in dezelfde situatie? Verschillen zeelieden eigenlijk wel van landrotten, en dus van jou?

Zeemannen aan het woord

Uit onderzoek door conservator (wetenschapper) Ron Brand van het Maritiem Museum blijkt dat de seksuele behoeftes van zeelieden een stempel op de samenleving hebben gedrukt. Dat veel hoerenbuurten met zeevaart te maken hebben, is niet alleen een vooroordeel, maar ook werkelijkheid. Overal waar veel mensen samenkomen, en dus ook in havensteden, vind je hoeren en bordelen. Al in de middeleeuwen zag je dat in de arme buurten en straten van Amsterdam, vooral bij de haven. In Rotterdam zie je pas echt hoerenwijken ontstaan als de stad een belangrijke havenstad wordt. In de negentiende eeuw vind je zo'n buurt achter de Coolingsingel (rond 1920 gesloopt om plaats te maken voor een keurig stadhuis en een postkantoor), daarna vooral aan de Schiedamsedijk en vanaf 1940 (na het Duitse bombardement van Rotterdam) in de roemruchte havenwijk Katendrecht.

Het Maritiem Museum vroeg een aantal zeelieden om te vertellen over de omstandigheden waar zij vroeger en nu mee te maken hebben.

1. *The Fleet's In* door Paul Cadmus uit 1934
2. *Scrimshaw*: pornografische afbeelding op een potvistand
3. *Staffordshire Dogs*: signaalhondjes waarmee een dame kon laten zien of ze 'beschikbaar' was
4. *Filippijnse zeelui* vermaken zich, foto Karl-Heinz Kurz

Hoe gingen ze om met heimwee en met hun behoefte aan seks? Het museum sprak met zoveel mogelijk verschillende zeelieden: jong, oud, man, vrouw, officier, machinist, etc. Ook werden een barmeisje van Katendrecht en een Rotterdamse havenarts uitgehooard. Openhartig vertelden ze hun verhaal.

Beroemde kunstenaars

Om de mooie, maar ook harde kant van dit onderwerp vorm te geven, werkte het Maritiem Museum samen met twee wereldberoemde kunstenaars: de Britse filmregisseur Peter Greenaway en multimedia-regisseur Saskia Boddeke.

Greenaway werd beroemd met de film 'The Cook, the Thief, His Wife & Her Lover' (1989) en *Nightwatching* (2008). Boddeke heeft het oude Kasteel Amerongen (2011) met allerlei moderne media tot leven gewekt.

Peter Greenaway en Saskia Boddeke

"In Rotterdam zie je pas echt hoerenwijken ontstaan als de stad een belangrijke havenstad wordt"

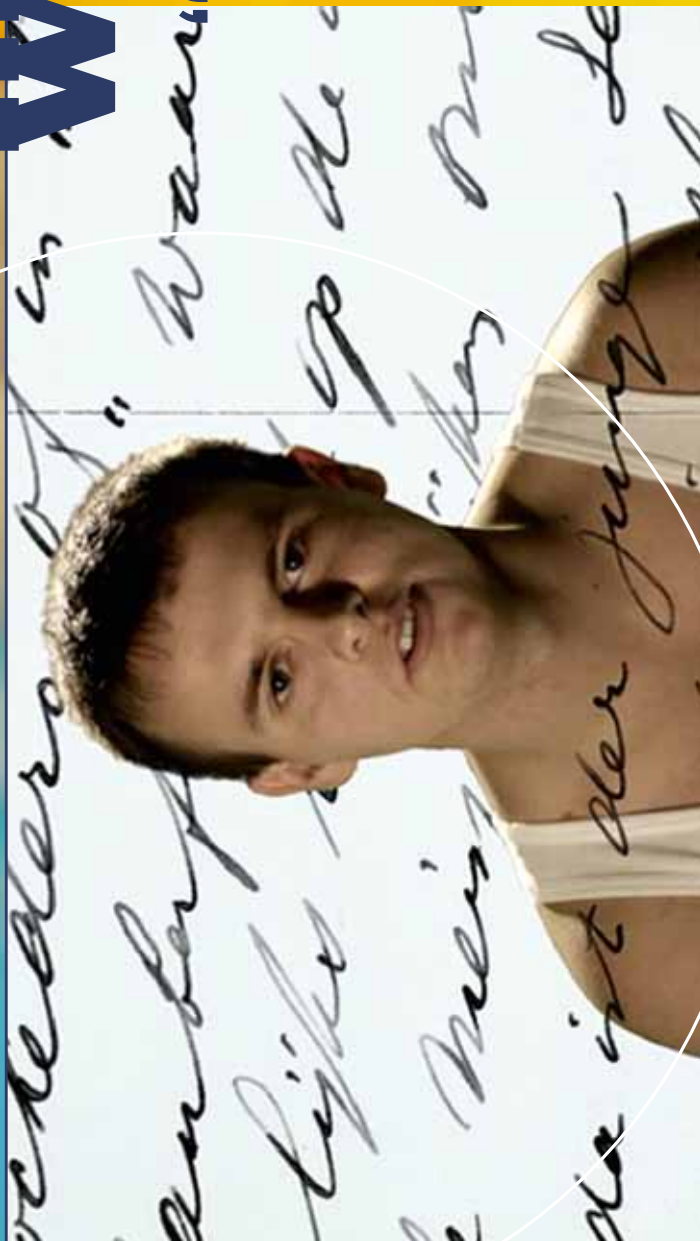
In 'Sex & The Sea' laten deze twee kunstenaars het verhaal van de geïnterviewde zeelieden samensmelten tot een geheel. Prachtige achtergrondbeelden verrijken hun indrukwekkende verhaal. Rondom de filmprojectie zijn allerlei voorwerpen uit het museum tentoongesteld die met het thema te maken hebben. Van scheepsmodellen met poëtische vrouwennamen, potvistanden met pornografische voorstellingen, een zeemanstatoeage op sterk water tot mummies van 'echte' zeemeerminnen.

Andere normen en waarden?

Zoende kom je in de tentoonstelling 'Sex & The Sea' te weten hoe zeelieden omgaan met hun gevoelens van heimwee en seksueel verlangen. Een zeemansleven betekent immers niet alleen vrijheid en avontuur, maar ook eenzaamheid en ver weg zijn van huis en geliefde. Gelden voor zeelieden inderdaad andere normen en waarden? Laat elke zeeman zich in het buitenland verleiden door vrouwen in bordelen of cafés? Zoekt hij troost bij en misschien zelfs seks met collega's aan boord? Of mailt en appt hij elke dag zijn liefje? Op al deze vragen krijg je het antwoord. ★

WILLEM >>>

Niet alle mannen gaan op zoek naar seks”

Wat heeft varen met vrijheid te maken?

Dat je vertrekt uit de samenleving van hier en een avontuur tegemoet gaat dat je op het land niet kunt beleven. Je kunt je eigen ding doen; er staat geen moeder in je nek te hijgen. Dat is heerlijk. Slecht weer, het overleven, het stappen op de wal; dat is het grootste avontuur wat er is. Je maakt dingen mee die je hier in Europa niet meemaakt.

Hoe is het leven aan boord?

Het is een gevoel dat je alleen hebt als je daar bent: gezelligheid met een groep mannen die je eerst helemaal niet kent, maar die stuk voor stuk familieleden worden. Grote vrienden. We hebben heel veel lol gehad. Als je ruzie hebt, duurt het nooit langer dan vierentwintig uur. Als er 's ochtends iets aan de hand is, drink je 's avonds een biertje en dan is het over. Hier in Nederland kan zoiets soms wel jaren duren.

zeeman heen gaat en waar vrouwen zijn die graag iets willen. Op zo'n manier heb je in een vreemd land met een vreemde taal toch aanspraak. Als je naar een normale bar gaat, praten ze Spaans. Dat kunnen wij niet en zo word je al snel afstandelijk. Maar in zo'n bar zijn mensen vaak geïnteresseerd in je en heb je al snel een leuke avond. Soms komt daar seks aan te pas, maar ik ben daar niet op uit.

Weleens iets bijzonders meegemaakt?

De eerste avond dat ik in de Dominicaanse Republiek kwam, ging ik met een paar Engelse jongens en een paar Filippino's op pad. Iedereen deed zijn dingetje. We gingen zitten, kregen een biertje, en er kwamen vrouwen bij ons op schoot. Dan blijf je met zijn tweeën over terwijl je met een man of acht op stap was en wordt het allemaal wel erg serieus. De eerste keer is dat een heel apart gevoel. Het leukste die avond was dat een Engelse jongen aan het

“Als een man lust heeft, moet hij daar iets mee”

praten was met een doof Dominicaans meisje. Hij had één droom, namelijk het doen met iemand die hem niet kon verstaan. Dat had hij dus iets te letterlijk genomen en toen ging hij met dat dove meisje op pad. Dat vond ik wel een heel leuk dingetje.

Wat heb je zien gebeuren tussen mannen en vrouwen?

Ik heb geen relatie, dus ik ben altijd heel vrij geweest in wat ik kon doen. De een is heel trouw, anderen maken er het beste van, die doen af en toe iets en gaan met een big smile weer terug aan boord. Zij hebben op zo'n manier gigantisch veel plezier in het varen. Hun vrouwen zullen het niet weten, denk ik. Aan de ene kant niet eerlijk, maar aan de andere kant: als een man een lust heeft, moet hij daar iets mee. *

“In zo’n bar zijn mensen vaak geïnteresseerd in je en heb je al snel een leuke avond”

Wat doen mannen met hun lust aan boord?

Nederlandse mannen gedragen zich meestal wel netjes. We hebben Filipijnse bemanningen gehad. Die waren losbandiger dan de normale Nederlanders. Ze waren gek op seksboekjes. Die gaan de wal op en het enige dat ze zeggen is: “Necessary”. Omdat het nodig was. Een Filipijnse vriend van me zei dat een vriendin meer kost dan af en toe een hoer. Een vriendin hoef je niet te betalen voor seks, maar betaal je des te meer voor cadeautjes. Niet alle mannen gaan op zoek naar seks; alleen degenen die dat willen. Als je niet wilt, kan dat in de loop van de avond wel komen, maar het is niet zo dat iedereen de wal op gaat om even lekker een potje te neuken of zo.

Zijn sekslaadjes gemeengoed?

In de hutten doen ze wat ze zelf willen. De een heeft zijn hele muur volhangen, en de ander heeft niks hangen. Of dat mag, verschildt per land. In Nederland mag je bijvoorbeeld best seksplaatjes of seksfilms hebben, maar het mag niet van kinderen zijn. Je moet wel opletten als je in landen komt waar het helemaal niet mag. Je kunt het wel doen, maar als het wordt ingenomen, kun je ook nog een boete krijgen. En de volgende keer dat het schip komt, krijg je weer een hele ‘search’.

Beschrijf eens hoe het aan toe ging in de havens

Stappen op de wal is met een paar mensen op pad gaan. Je komt dan altijd wel in een leuke bananenbar terecht. Wat je daar mee-maakt, is heel bijzonder. Een bananenbar is een bar waar je als

> In opleiding

Willem volgt in Rotterdam de opleiding tot ‘Koopvaardij Officier Alle Schepen’, een niveau-4-opleiding aan het IMBO. Met deze opleiding bemachtigt je een dubbele vaarbevoegdheid: als stuurman en als scheepswerktuigkundige. Willem heeft in 2012 lange tijd gevaren om stage-ervaring op te doen.

ADRIAN >>>

*“Het is een mannen-
gemeenschap,
maar je wilt
ook wel wat
genegenheid”*

*“Je bent niet verliefd of zo.
Het was eigenlijk, tja, seks”*

Wat deden jullie met je lustgevoelens tijdens een oversteek?

Wat die mannen met hun lustgevoelens deden? Ik denk dat ze masturbeerden. Uiteraard. Dan had je seksblaadjes en zat je naar die meiden te kijken natuurlijk.

Gingen jullie naar de hoeren en was dat belangrijk?

Ja, dat was wel belangrijk. Het is een mannengemeenschap, maar je wilt ook wel wat genegenheid. Nu zit er een heel verschil tussen

‘huurkamer’. Zo noemden we het onder elkaar. Wij hadden het nooit over een hotel. ‘Huurkamertje’ zelden we dan.

In ieder stadje een ander schatje?

Ja, op de Japanse kust kwam dat wel zo uit. Je deed daar zo’n zes, zeven havens aan. Maar of het nou echt schatjes waren... Het is allemaal zeer betrekkelijk natuurlijk. Het ging niet diep genoeg.

Wat ging niet diep genoeg?

Je bent niet verliefd of zo. Het was eigenlijk, tja, seks. Dat wel. Maar niet dat je haar brieven ging schrijven of telegrammen ging sturen. Dat gebeurde niet.

Wilde je dat niet of hoorde dat niet?

Ja, dat denk ik. Toch wel weer wat afstandelijk, ja. Het zat misschien in de taal, het ging niet diep genoeg.

‘party’s’. En dat ging aan de wal soms nog door. Daar zijn wel mensen blijven hangen. Ik heb daar mijn voordeel mee gedaan, want ik heb bijvoorbeeld vrienden die wonen in Freemantle en Sydney. En ook in Zuid-Afrika. Die zijn getrouwd met lokale meisjes en hebben een gezin gesticht. Als ik op reis ga, kan ik daar logeren. Dat is hartstikke mooi. Maar Japan was een ander verhaal. Dat waren allemaal vluchtige dingen.

Homoseksualiteit?

Nooit opgevallen. Wel vermoedens. Maar niemand kwam uit de kast. Het was een andere tijd; ik praat over halverwege de vijftiger jaren tot eind jaren zestig. Er werd niet over gesproken. We hadden geen homo’s aan boord. Dat is natuurlijk quatsch. Natuurlijk had je homo’s aan boord. Maar daar werd niet over gepraat...
Not done.

de hoeren in Rotterdam en de hoeren in Thailand, India of Japan. Dat waren eigenlijk allemaal wel aardige meiden. Het ging er heel gemoeidelijk aan toe.

Eerst een praatje, dan pas seks?

Ja. Dan zat je met zo'n meid te praten aan de bar en dan nam je een drankje. Je ging nog wat bars af en dacht: "Hé, dat was toch wel een leuke meid". Vervolgens ging je terug, altijd naar een

> **Officier**

Adriaan Rommen voer van 1956 tot 1971 en was onder andere hoofdwerktuigkundige. Dat is de officier die verantwoordelijk is voor alle technische installaties aan boord. De hoofdwerktuigkundige hoeft alleen verantwoording af te leggen aan de kapitein.

Waren er nog bepaalde tradities?

Wij gingen aan boord kijken wie er het meeste met die meiden meeinging. Diegene kreeg de gele trui aan, zowel aan boord als aan land. En dan had je ook nog de meest luidruchtige, de renner genaamd. Die was dan tweede. Meestal gebeurde dat in Japan. Daar lagen de havens vrij dicht bij elkaar: Tokyo, Kobe, Yokohama, Nagoya, Osaka...

Was het een sport?

Ja, het was een soort sport. Het is dan toch de viriliteit die een rol speelt. Wie het meeste ging neuken, daar ging het eigenlijk om. Een soort stoerdoenerij. Of het kwalitatief wel leuk was, stond op de tweede plaats. Het kwam uiteraard voor dat een knaap aan boord met hetzelfde meisje naar bed ging als jij. Of je dat nou leuk vond of niet, dat was nu eenmaal zo. Dan waren we kuitzwagers. Zo heette dat. Op de wallen hadden we wel een soort competitie onder elkaar. Dan zaten er heel mooie meiden bij en degene die er dan met dat meisje vandoor ging, had dan het 'snuitje'. Zo heette dat. Die had het dan gewonnen. En daar blufte hij ook over. Het had verder weinig om het lijf. Maar dat is ook zo'n uitdrukking van de vloot.

Maar was er ook liefde?

Liefde speelde eigenlijk geen rol. Er zijn wel collega's van mij getrouwd met meisjes uit het vaargebied, maar het wisselt nogal. In Japan ging je naar de hoeren, in Australië belde je een ziekenhuis op en dan kwamen de 'nurses' en hadden we een gezellige avond. Dat had uiteindelijk niet zoveel met seks te maken. Maar dat speelde niet in het Verre Oosten. In Japan kun je niet naar een ziekenhuis bellen. Dat lukt niet. Ook niet in Indonesië.

Favoriete haven?

Kobe.

Nog een andere?

Wat gezelligheid betreft Sydney. Sydney Harbour. Daar hadden wij altijd meisjes van ziekenhuizen, die kwamen aan boord voor de

"Dat noemden we een atoomdruiper"

Geslachtsziekten?

Geslachtsziekten kwamen voor, ja. Daar hadden we aan boord nogal wat middeltjes voor. Bijvoorbeeld een soort witte spuit, profylaxe heette dat geloof ik. Die moest je dan inspuiten na de daad. Dat zorgde ervoor dat je over het algemeen geen gonorrhoe opliep, een druiper. Maar je kon natuurlijk ook condooms gebruiken.

Gebruikten jullie geen condooms?

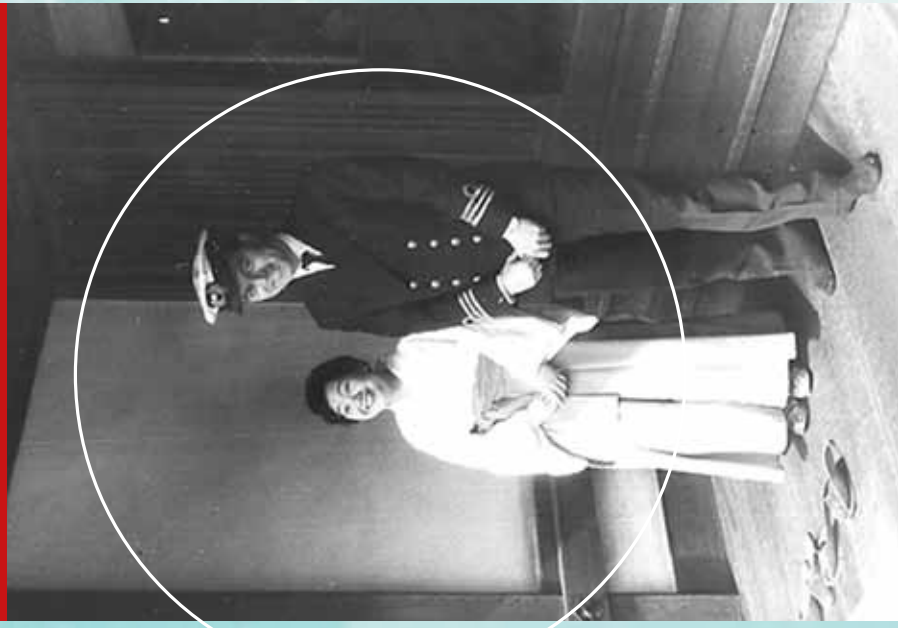
Ik gebruikte wel condooms. De tweede stuurman was dokter aan boord en die deelde die dingen uit. Dus ook condooms. Ook die spuiten.

Condooms werden dus uitgegeven?

Ja, want als jij iets oploopt en je maakt een oversteek van veertien dagen, dan heb je een incubatietijd van pakweg een paar dagen en kun je nergens naartoe. Dan zul je op een gegeven moment toch antibiotica moeten gaan spuiten. Dat kwam in Japan veel voor. Als je daar iets opliep, noemden we dat altijd een atoomdruiper.

Wat vond je vrouw ervan?

Die kon ermee leven. Ik had een goed salaris en een langdurige verlofperiode. Dan ging ik wel studeren, maar je hield er toch wel een huis aan over. Dat is natuurlijk ook iets. Toen ik getrouwd was heb ik mijn vrouw meegenomen. Ik voer toen naar Japan of Zuid-Amerika, want ik woonde toen in Durban. *

De roep van de zee, zegt je dat iets?

Ja, toch wel. De zee roept in die zin dat je benieuwd bent naar wat er verder is. Wat zit er achter de horizon? Waar kom je terecht? Hoe zien die landen er in het echt uit?

En vrijheid, heeft het daar iets mee te maken?

De vrijheid van de zee is bijna niet te omschrijven. Je bent aan boord en ziet niets om je heen dan water. Ik heb het nooit ervaren als 'gevangen op een schip', maar juist als 'waar gaan we naartoe'? En op een gegeven moment kom je erachter waar je naartoe gaat, want dan begin je land te ruiken. Dat is een heel speciale ervaring. Ieder land ruikt weer anders. "Hé, we komen nu aan land. Wat brengt dat dan met zich mee?"

Heb je iets meegekregen van de lustgevoelens aan boord?

Tijdens de reizen die we hadden, dat was voornamelijk in Zuid-Amerika, had je in iedere haven wel een ploeg dames-klaar staan die aan

Op enig moment waren wij in Colombia en was bijna de hele bemanning de wallen op gegaan. Er was een of andere fameuze tent waar we naartoe moesten. Ik mocht ook mee en dat wilde ik ook wel want het leek me gewoon leuk. We kwamen daar binnen in een soort kantine-achtige disco. Heel gezellig, allemaal lange tafels, een bar, allemaal leuke meiden. Er werd veel gedanst, veel gekletst, echt een leuke feestavond. Van lieverlee verdween de een na de ander. Op een gegeven moment zat ik in mijn eentje in die zaal met een paar dames die overbleven. We hebben nog een drankje gedronken en een beetje zitten kletsen. Op enig moment was het tijd om te gaan; er zou een busje voor staan. Ik zat om me heen te kijken en dacht: "Waar blijven ze nou?" Toen kwam ik er met handen en voeten, in half Engels, half Spaans, achter dat ik zelf op al die deurtjes moest gaan kloppen.

"Ieder land ruikt weer anders"

mogelijk een afstandje te bewaren tussen jou en de mannen, zonder ze op voorhand van je af te duwen.

Toen ik eenmaal zelf stuurman was, kwam ik met een vriendin te varen; zij was radio-officier. We voeren op een chemicaliëntankertje.

Hier op de Noordzee, van hot naar her. Op een gegeven moment mochten onze vriendjes aan boord komen. Hartstikke leuk natuurlijk. Het was een beetje de omgedraaide wereld want op het moment dat we dan met zijn allen op de brug stonden en de loods kwam aan boord, zei hij "Ha, stuurman" tegen mijn vriendje. "Nee, ik ben niet de stuurman." Vervolgens tegen het vriendje van mijn vriendin: "Ha, stuurman." Die was het ook niet. Dus die man keek vertwijfeld om zich heen en vroeg zich af wie in hemelsnaam de stuurman was. Dat was ik. Op dat moment was dat wel hilarisch. *

MONIQUÉ >>>

"Ik denk dat mannen zich toch wel enigszins inhielden ten overstaan van mij"

boord wilden gaan om zich gezellig onder de mannen te begeven. Als vrouw heb je daar natuurlijk niet zo veel aan. Ik had die behoefte ook niet. Ik was verloofd in die tijd. De lust aan boord was voor mij minder merkbaar. Ik denk dat de mannen zich toch wel enigszins inhielden ten overstaan van mij. Stilzwijgend werden er wat acties ondernomen. Daar werd niet echt over gesproken.

Dus ontging het je?

Dat ook weer niet. Toen wij in Zuid-Amerika aan het varen waren, was het natuurlijk heel gezellig om een haven aan te doen. Het gebeurde ook weleens dat je in een haven niet aan de kade aan kon leggen en dat je met een tanker op de boeien moest. Dan moest je een soort slang oppikken waar de benzine door naar de wal werd gepompt. Voordat dat gebeurde kwam er een bootje met een man aan boord... en twintig of dertig dames. Hij zei: "Jullie hebben zoveel bemanningsleden. Wij maken niet eerder vast dan wanneer we een deal hebben dat deze vrouwen aan boord komen." Op zich kon daar wel over worden onderhandeld. Het was allemaal niet officieel. Maar er werd op een gegeven moment iets afgesproken. De kapitein dacht: "Wat moeten we nou met al die dames? Er loopt hier ook nog een stuurvrouw rond, dat is allemaal niet zo leuk." Maar uiteindelijk hebben we besloten dat de dames zich bij mij

in de hut mochten omkleden en opmaken. Ik moet zeggen, het was één van de leukste dingen die ik heb mee-gemaakt omdat je echt met die meiden aan de praat raakt. Over en weer ben je allemaal met je werk bezig. Daarna heb ik ze natuurlijk niet meer gezien, maar op dat moment was het heel leuk om mee te maken.

"Neem je horloge mee, doe je trouwring om and what happened in Colombia stays in Colombia"

Dus ik heb deur na deur even aangeklopt van "Mannen, we vertrekken. Neem je horloge mee, doe je trouwring weer om and what happened in Colombia stays in Colombia." We zijn gewoon weer lekker aan boord gegaan. Ondanks dat iedereen van elkaar wist wat er was gebeurd, werd er verder niet over gesproken. Het hoorde er gewoon een beetje bij.

Hoe werd er naar jou gekeken?

Ik denk dat een deel van de mannen dacht: "Hé, een makkelijke prooi." Een ander deel vond het helemaal niets, vrouwen aan boord, want dat verstoort enorm de gangbare dingen. Ik denk dat je toch moet proberen om zo veel mogelijk jezelf te blijven, om zo veel

> Vrouwen aan boord

"Een vrouw en een kip horen niet op een schip", aldus een oud gezegde. Vroeger kwam je vrouwen nooit aan boord tegen (behalve als passagier). Daar is gelukkig verandering in gekomen. Monique was in de jaren tachtig een van de eerste zeevrouwen. Nu geeft ze les op het Rotterdamse Scheepvaart en Transport College. Uiteraard ook aan vrouwelijke studenten, hoewel meisjes nog steeds in de minderheid zijn.

DRIES >>>

*“Elke zeeman is
natuurlijk niet
hetzelfde”*

De roep van de zee dat is mijn lust en mijn leven.

Toen ik negen jaar was, wist ik al dat ik voor de zee geboren was. Ik heb er 42 jaar op zitten, dus ik ben overal geweest: Noord-Amerika, Zuid-Amerika, heel de Oost, Australië, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, Zweden.

Wat is je favoriete haven?

Het liefste zat ik in Nieuw-Zeeland. Toen was ik nog vrijgezel en de meiden voerden heel de kust mee. Allemaal van die kaairatten. Daar had ik het best naar mijn zin.

Wat gebeurde er als ze aan boord kwamen?

Eerst een potje doen en dan ging je lekker kroelen met die meiden, want daar kwamen ze voor aan boord. Ook wippen natuurlijk. Ze kwamen voornamelijk voor de drank en de gezelligheid, en ja,

Wat deed je met lustgevoelens op zee?

Meestal deed je, als je behoefte had, je nagels rood lakken. Dan ging je d'r even op zitten zodat die ging tintelen en dan, was het net of een ander het deed. Even door het vuistje laten gieren.

Waren er seksboekjes aan boord?

Ja, honderden. Toen die dingen uitkwamen: de Chick en de Candy — iedereen had ze. Iedereen had wel een tasje meegenomen.

“Eerst een potje doen en dan lekker kroelen met die meiden”

maar elke zeeman is natuurlijk niet hetzelfde. Je hebt er getrouwde bij die, als ze aan het einde van de reis aan wal komen, de vrouw nog recht in d'r ogen kunnen kijken. De zeeman heeft altijd de naam gehad van hoeren, sloeren en zuipen, maar dat is niet altijd zo.

seks hoorde erbij. Die meiden hadden thuis ook niks – en als ze aan boord drank kregen – ja dat wippen was voor niks gewoon. Als je weer naar zee ging en ze gingen van boord af, dan gaf je het geld dat je over had. Dat gaf je mee.

Hoe was de sfeer onderling aan boord?

Je bent een soort familie onder elkaar, heel de bemanning. Dat maak je aan de wal zelden mee. Je hebt elkaar allemaal nodig aan boord van een schip want je ken d'r niet af, al heb je ruzie. Aan boord van het schip is het meestal 's avonds alweer uitgesproken.

> Beroemd

Dries van de Velde, alias Dolle Dries, voer van 1964 tot 2005 voor diverse reders. Aan het eind van zijn carrière was hij actief als 'runner'. Runners bemannen een object (bijvoorbeeld een booreiland) dat verslept moet worden. Een optreden in "Man bijt Hond" zette het Maritiem Museum op Dries' spoor.

Was er ook homoseksualiteit aan boord?

Ja, homoseksualiteit heb je ook. Bij zeelui heb je ook homo's, maar ja, daar hebben wij geen last van. Een homo werkt meestal in de civiele dienst – dat zijn speciale jobs voor homos – maar wij hadden er nooit geen problemen mee. Wij hebben er geen last van.

Was er iets als voorpret?

Meestal wel. Je kreeg bericht naar wat haven je ging en als je dichterbij de haven kwam, zat je al plannen te maken met je maten over wat je ging doen aan de wal. Meestal 's avonds, dan kon je geld halen bij de stuurman en ging je met een ploegje de wal op. Het eerste de beste kroegje dook je in; eerst een lekkere pot doen met z'n allen en vanzelfsprekend komen die meiden erbij. Soms een tattoo zetten, maar dat kon ook de andere dag. Dat lag eraan hoe lang je in die haven lag. Ja, daar was je vrijgezel voor: gelijk een schatje opzoeken. Elk stadje een ander schatje; voor vrijgezellen is dat wel zo. Ja, dat wordt gezegd van een zeeman,

Een dag voor binnenkomst rook je de landlucht al. Heerlijk was dat. Vooral als je in de Oost kwam. Dat is zo'n aparte lucht daar, bij Indonesië. Ik weet niet hoe ik dat uit moet leggen, een heerlijke lucht. Je ruikt het als je weken op zee hebt gezeten en je komt onder de kust. Dan ga je kriebels krijgen en wil je zo gauw mogelijk de wal op. Ik heb natuurlijk jaren op de zeeslepers gezeten en dan zat je af en toe drie maanden non-stop op zee. Je krijgt dan vanzelf vinders in je buik. Ook voor seks natuurlijk. Die tijd dat je droog gestaan heb, dan wil je wel twee eens wat.

Op wat voor vrouwen viel je?

Ik val op lekker dikke zwarte vrouwen – met die grote postzakken – tepels als sigarenpeuken – dat vind ik heerlijk.

Was je weleens verliefd?

Ja, ik was altijd – maakte niet uit in welke haven ik kwam – gelijk helemaal verliefd op het eerste de beste vrouwje. Dan zei ik: "You come over to Holland. We get married." Die vrouwen zeiden meestal: "Daar komt toch niks van," maar ik was altijd zo verliefd.

Kun je jouw droomvrouw omschrijven?

Die heb ik in Vlaardingen gevonden. Daar ben ik 32 jaar getrouwd mee geweest. In mijn binnenste hou ik nog veel van d'r en zij wil wel dat het goed komt, maar ik heb mijn streken. Het gaat twee maanden goed en dan ben ik weer terug bij af. Niet qua andere vrouwen – dat is wat anders – drank. *

"Ik was altijd gelijk helemaal verliefd op het eerste de beste vrouwje"

BRAVE **HENDRIK**

Pin-up

Anja (23)

Woont: in Waddinxveen

Studeert: Culturele antropologie

Hobby's: koorzang, ballet, zaalvoetbal

Idolen: Serge Gainsbourg, Multatuli

Ideale man: een federe zeebonk

Droom: doorbreken als actrice

AGATHA

“Ze kwamen niet allemaal voor de meisjes. Het was natuurlijk ook gezellig”

Ik ben begonnen, vrij jong, als buffetvrouw. Dat heb ik volgehouden tot pakweg mijn tweeënvijftigste, drieënvijftigste jaar. Toen ben ik gaan werken voor de Hogeschool Rotterdam in de mediatheek. Geheel iets anders dus.

Hoe was het vroeger op Katendrecht?

Op Katendrecht waren vijftientig à zeventientig kroegen. Je had bijvoorbeeld de Hansa Bar, daar kwamen veel Duitsers. In de International Bar kwamen veel Amerikanen. Je had Cafe Norge, daar kwamen de Scandinaviërs. En in de Hellas Bar – de naam zegt het al – kwamen veel Grieken. Er waren natuurlijk ook cafés waar alleen Nederlanders kwamen. Het was heel gemêleerd.

Contact met zeemannen?

Ik kwam in aanraking met zeelieden doordat ik in een zeemannenkroeg werkte. Het was op Katendrecht. Daar gingen de zeemannen altijd naartoe voor de meisjes van plezier en ook om een stevige

Hoe ging dat?

Er werd een praatje gemaakt, wat gedronken, uiteraard werd de prijs ook afgesproken. Na twee, drie drankjes gingen ze even weg en daarna kwamen ze ook weer terug. Soms werd het gesprek verder voortgezet, soms ook niet. Het lag er natuurlijk maar met aan hoe gezellig het was geweest.

Ik ben begonnen met werken in de International Bar, en daar zaten voornamelijk Nederlandse meisjes. Er kwamen veel Amerikaanse zeelieden. Daarna ben ik gaan werken in de Brooklyn Bar en daar zaten vaak donkere meisjes; Surinaams, Dominicaans. Ook Nederlands, dus een beetje internationaal.

burgerlijk. Ik houd nog steeds veel van zeelieden, omdat het een ander slag mensen is.

Hadden de meiden een pooier?

De meeste vrouwen die daar werkten hadden een souteneur.

Er werden ook weleens klappen uitgedeeld als ze niet genoeg verdienden. Pooiers waren er altijd wel.

Maakte je bijzondere dingen mee?

We hadden één jongen, vrij flink, die verkleed ging als vrouw.

Hij had zijn zaakje naar achteren gebonden en speelde ook de hoer. Die nam eens een Duitse kapitein mee. De kapitein kwam daarna terug in de bar en zei dat 'ie van zijn lang-zal-ze-leven niet zulke grote aambeien had gezien. Dat was natuurlijk prachtig. Ondanks dat je kon zien dat het een man was, had hij heel veel klanten. Dat verbaasde mij.

borrel te drinken. Vroeger was het niet zo gewoon dat meisjes voor de ramen zaten of voor de deur stonden; er werd veel gewerkt vanuit de cafés. Waar ik werkte zaten ook heel veel meisjes. Dat was in de Brooklyn Bar. Daar zaten Hollandse meisjes, Dominicaanse meisjes, feitelijk internationaal. De mannen kwamen onder andere naar die bar om de meisjes op te pikken. Ze kwamen niet allemaal voor de meisjes. Het was natuurlijk ook gezellig.

> Veel hoeren op Katendrecht

Voor alle duidelijkheid: Agatha was barmeisje, geen prostitué. Tegenwoordig is op Katendrecht (in Rotterdam ook bekend als De Kaap) geen hoer meer te bekennen. In 1972, toen de havenwijk nog wereldberoemd was, telde een ijverige ambtenaar 385 actieve dames.

Wat voor een soort mannen kwamen naar jouw bar en hoe gingen ze met jou om?

De klanten hadden verschillende rangen; van hoog tot laag. Toen ik in de International Bar werkte, kwamen er nog veel marineschepen naar Rotterdam. De Engelse Navy stond bijvoorbeeld bekend als heel lastig. Daarom had mijn baas een bordje op de deur gehangen: 'officers only'. Mensen die geen officier waren, moest ik er dus uitzetten. Toen heb ik een keer ruzie gekregen met een matroos en die heb ik een knal voor zijn hersens gegeven met een grote asbak. Hij had uiteindelijk niets, maar ik had een snee in mijn vinger die gehecht moest worden. Daarna kreeg ik een mooie bos bloemen van de marechaussee.

Als je in een zaak werkt waar meisjes voor de bar zitten, ben je als buffetvrouw, indien je nog een beetje ooglijk bent, meer in beeld dan de dames voor de bar. Je bent een soort entertainer als je achter de bar staat. Zo heb ik dat altijd gezien. Wat ik leuk vind aan zeelieden is dat ze openhartig zijn. Ze zijn anders. Ze zijn niet

“Je bent een soort entertainer als je achter de bar staat”

Geslachtsziektes?

Ze waren er wel, maar ik weet er weinig van. Ik weet niet meer of er over gesproken werd.

Had je in die tijd zelf een man?

Zelf ben ik getrouwd geweest met een zeeman. Hij werkte op boor-eilanden en bleef vaak een maand of drie weg. Als hij dan weer thuiskwam was de liefde weer helemaal vers. Ik heb wel eenzame tijden gehad, want als je veel van iemand houdt, mis je hem als hij er niet is. Toch had ik niet gewild dat het anders was. Het bleef allemaal lekker nieuw.

Twee keer ben ik met hem getrouwd geweest. In totaal zijn we ongeveer zeventien jaar bij elkaar geweest zijn. Hij mocht van mij naar andere vrouwen, want als je maanden van huis weg bent, gebeurt er weleens wat. Dat begreep ik. Ik was niet jaloeus. Dus dat ging gewoon in goede harmonie.

Ik ben zelf twee of drie keer met een andere man geweest in die tijd. Mijn man accepteerde dat niet. Ik ben een mens van de waarheid, maar soms kun je beter iets niet vertellen.

Toch was het een hele lieve man. Als hij thuiskwam was het altijd feest. Ik heb ook eenzame tijden gehad; kerst en oud- en nieuw alleen. Maar ik zou toch geen ander leven gehad willen hebben met bijvoorbeeld een burgerman die om zeven of acht uur naar zijn werk zou gaan en om vijf uur weer thuis zou komen. Dat zou me nog steeds niet boeiend lijken. *

BART

>>>

“Ik heb heel veel meegemaakt...”

Wat betekent de zee?

De zee betekent een stukje avontuur. Een stukje wereld dat niet bekend is voor veel mensen.

Hoort een bezoek aan de hoeren bij deze wereld?

Zeker. In de ene cultuur gebeurt dat vaker dan in de andere. Maar het gebeurde regelmatig dat er mensen van het schip betaalden voor seks, naar de hoeren gingen.

Doe je daaraan mee?

Nee, dat is niet iets waar ik aan meedoe. Dat is tegen mijn principes. Omdat ik het niet eerlijk vind.

Zeemannen en vrouwen?

Er wordt veel over vrouwen gesproken aan boord. Soms wordt er zelfs over opgeschept. Over hoeveel ervaring iemand al met vrouwen heeft of over wat hij heeft meegemaakt aan de wal bij terugkomst. Het is grappig om te horen.

Is er een zekere druk om mee te gaan naar de hoeren?

Ik voel de druk om naar de hoeren te gaan als ik aan wal kom eigenlijk helemaal niet. Ik ben nog jong en heb natuurlijk behoeftes om bepaalde dingen te doen. Maar betalen voor seks past bij mij niet in het straatje.

“Ik ga niet naar de hoeren omdat het niet eerlijk voor die vrouwen is”

keurd. Aan boord ben je een team. Iedereen gaat ermee akkoord, wie of wat je ook bent. Als ik daar aan zou komen met een handtas en skinny jeans zou ik wel afgekeurd worden.

Zoek je in elk stadje een schatje?

Of je nu homo of hetero bent, je zult dezelfde principes en gevoelens houden. En dus ook het stukje lust. Vooralsnog ben ik niet het type voor ‘ieder stadje een ander schatje’ want ik heb nu een relatie en ik had toen een relatie.

Aantrekkelijke mannen aan boord?

Ik heb geen jongens of mannen gezien die ik aantrekkelijk vond. Ik heb daar ook niet op gelet, uit zakelijke beleefdheid en professionaliteit. Je doet allemaal je werk en laat je persoonlijke dingen achterwege.

er niemand gemist kan worden. Het doel van het team is dat je met z'n allen het werk goed doet. Veilig een zee over. Je hebt een duur schip, je hebt een dure lading aan boord, en dat wil je veilig van A naar B brengen. Soms zit je negen maanden achtereen op zo'n schip. Je moet het voor elkaar dus tot een prettige werkomgeving maken.

Sterk verhaal?

Dat varieert. Ik heb mensen uit hun bed moeten trekken met meisjes, maar ook met jongens. Ik heb mensen gezien die thuis een gezin hebben en met zweet op hun voorhoofd en honderd euro lichter terugkwamen. Ik heb dingen in kroegen gezien waar ik erg om moest lachen; mensen die andere mensen versieren. Ook ikzelf, met dat homoseksualiteit-gebeuren. Ik was vrij gesloten, en mensen gingen mij proberen te koppelen aan meiden. Daar moest ik wel om lachen. Dat bracht rare situaties met zich mee. Het geeft niks, want alles wordt geaccepteerd. Maar het is wel een stukje vertrouwen. Je maakt dingen mee waarvan het de bedoeling is dat je ze voor jezelf houdt. Dat vind ik het mooie van de cultuur aan

Waarom niet?

Je weet niet waarom iemand zo iets doet. Zeker in Nederland heb je veel verhalen over gedwongen prostitutie. Ik wil daar niet aan meedoen. Ik ben bang dat die vrouwen het niet leuk vinden. Ik ga niet naar de hoeren omdat het niet eerlijk voor die vrouwen is. Omdat het vaak gedwongen gebeurt. Ik wil er niet aan meedoen.

Vinden andere mannen dat niet raar?

Ze vragen weleens of ik meega naar de hoeren. Dan zeg ik wat ik net al zei, dat ik het niet eerlijk vind. Mensen waarden zeker dat ik daar mijn eigen mening over heb en dat ik er voor uit durf te komen. Dat ik niet zomaar meega met de groep. Sommige mensen beginnen daardoor ook zelf na te denken.

Seksblaadjes?

Er zijn wel seksblaadjes, maar ze zijn niet te vinden. Er zijn blaadjes en er is ook videomateriaal op het schip. Die verdwijnen plotseling en die vind je dan bij iemand in de hut terug.

Homoseksualiteit?

Ik ben zelf homo. Ik ben daar niet voor uitgekomen. Het is ook niet aan me gevraagd. Er worden grapjes over gemaakt. Ik kan er wel tegen. Ik geloof niet dat er veel onderling contact was tussen mannen, maar ik vond het niet fijn om er voor uit te komen.

Waarom is dat moeilijk te vertellen?

Sommige culturen vinden het misschien niet helemaal passen. Een Rus zou het smerig vinden, terwijl een Indonesiër het waarschijnlijk wel leuk zou vinden en iets zou willen proberen. Dat heeft alles te maken met cultuurverschillen. Ik denk dat dat de werkzaamheden gaat belemmeren. Dus ik hield mijn mond erover.

Bang?

Afkeuren zal aan boord niet snel gebeuren. Zolang je je aan de gedragsregels op het schip houdt zul je niet snel worden afge-

Waarom wilde je de zee op?

Ik wilde de zee op voor avontuur. Nieuwe dingen ontdekken, nieuwe dingen zien. Ik woon zelf in een klein plaatsje en ik wist dat de wereld veel groter was, maar hoeveel groter? Als je de zee op gaat kun je dat ontdekken.

Avontuur?

Avontuur is naar plekken gaan waar je nog nooit bent geweest, en waar veel mensen ook niet zullen komen, als toerist bijvoorbeeld. De plaatsen waar je komt zijn afgelegen, en daardoor best leuk. Ik ben nieuwsgierig naar andere culturen, andere plekken, landen en manieren van leven. Ook aan boord is een andere manier van leven dan aan wal.

Hoe bedoel je?

Openheid naar elkaar, maar toch ook niet. Met een andere manier van leven bedoel ik dat je als een hecht team samenwerkt en dat

boord. Ik heb heel veel meegemaakt, maar daar kan ik niet tot in de details op ingaan, omdat het een vertrouwenskwestie is. Zelf heb ik me redelijk ingehouden, want ik had een vriend toentertijd. Hij is ook een keer aan boord gekomen. Dat was best leuk, maar dat was liefde. Dat was geen lust. Mensen aan boord zagen niet dat hij mijn vriend was. We hebben met zijn allen zitten eten en dat was kegeezellig. *

> In opleiding

Bart volgt in Rotterdam de opleiding tot 'Koopvaardij Officier Alle Schepen', een niveau-4-opleiding aan het MBO. Met deze opleiding bemachtigt je een dubbele vaarbevoegdheid: als stuurman en als scheepswerktuigkundige. Bart heeft in 2012 lange tijd gevaren om stage-ervaring op te doen.

DIRIK >>>

“En dan realiseerde je je dat je helemaal niets was”

Toen ik vijftien jaar oud was, ben ik naar de KNVSM (Koninklijke Nederlandse Stoomboot-Maatschappij) gegaan. Ik moet zeggen dat het een van de mooiste dingen is die ik in mijn leven heb meegemaakt. Als je dan om half zes 's ochtends, voordat je aan het werk gaat, de zon boven de horizon ziet in die fantastische leegte en je ruikt de zee en je ziet de ruimte, dan word je intens gelukkig. Ik ten minste wel.

In de jaren '60 had je natuurlijk heel andere schepen dan nu; kleiner, je was veel dichterbij het water. Als je bijvoorbeeld even over de potdeksel hing, kon je soms meters diep in de Atlantische oceaan naar beneden kijken. En dan realiseerde je je dat je helemaal niets was. Niets meer dan een stofje in de eeuwigheid en dat je in die enorme leegte een functie had, dat je leefde. Intens leefde. Al die schoonheid, die pracht om je heen. Dat is een gevoel dat me nooit heeft verlaten en dat ik bij wijze van spreken al heb

Daarna werd ik er in die zin mee geconfronteerd dat ik met iemand gevaren heb die duidelijk homoseksueel was en dat wel probeerde te maskeren. Op een gegeven moment werd hij ook verliefd op andere matrozen. Iedere keer als hij gedronken had, begon hij daar moeilijk over te doen. Hij dreigde dan overboord te springen. Het vaste ritueel was dat hij naar de reling liep en dreigde overboord te springen. Het was de bedoeling dat een paar aardige matrozen hem dan van de reling loswrikten, hem kalmeerden en terugbrachten naar zijn kooi. Dat was het ongeveer. Tot hij op een dag, midden op de Atlantische oceaan, echt overboord sprong. Ook nog in het donker! Hij zei: “Ik spring.” Waarop een van de matrozen zei: “Nou spring dan, kreng.” En dat deed hij. Dat gaf toch een consternatie. Meteen rende een van de mensen naar de brug om alarm te slaan. Er is dan een vaste drill of procedure ‘man overboord’. Je draait bakboord of stuurboord uit en hebt dan mazzel als je de drenkeling na een tijdje tegenkomt... Of niet, want als je de andere kant op

geval dus de schepelingen, de bemanning. De lullenparade hield in dat je, als je de Amerikaanse haven binnenvoer, de coast guard aan boord kreeg, en uiteraard ook de gezondheidsdienst. De bemanning moest zich dan in rijen opstellen achter een tafel. Aan die tafel zat een Amerikaanse arts, iemand van de kustwacht en meestal de klerk of de derde stuurman van het schip. Als je naam werd genoemd moest je naar voren treden, je broek laten zakken en je snikkel te voorschijn halen. Ik heb zelfs meegemaakt dat de arts zei dat ik mijn voorhoofd terug moest trekken zodat hij dat allemaal nauwkeurig kon beschouwen. Vervolgens werd er geknikt of iets soortgelijks. Dan kon je de boel weer inpakken en was je gekeurd. Waarom dat zo vernederend was? Vooral omdat de schepen in mijn tijd zeer macho-georiënteerd waren. Hier werd je in het diepst van je gevoel geraakt. Je moest je edele delen laten zien. Iets wat je privé wilde houden. Waar ik me het meest aan geërgerd heb, is dat alleen de bemanningsleden het moesten ondergaan, en dat alle stuurlieden en machinisten dat niet hoefden.

Was er reden om de gezondheid aan boord te inspecteren?

In sommige havens, die wij ‘syfe’ havens noemden, was de kans een geslachtsziekte te krijgen aanzienlijk groter dan in andere

“Het leukste was natuurlijk als je na een paar borrels en wat gezellig dansen hoorde: ‘I love you’”

als ik met de ferry van Hoek van Holland naar Harwich ga. Dat gevoel komt dan weer boven. Dat is heel bepalend geweest voor de rest van mijn leven.

Hoe gingen jullie om met lustgevoelens?

Je kon er niet veel mee, behalve veelvuldig aan zelfbevrediging doen. Voor de rest is er niets. Dat moet je dan maar uitstellen tot een moment dat je er wel iets mee kon. Dat moment wordt natuurlijk gevoed door de oudere mannen aan boord, die de meest opwindende verhalen vertelden over hun avonturen in kroegen en bordelen in Santo Domingo, of Baranquilla, of Cartagena, of al die prachtige plaatsnamen. Maar lust op zee moest je, letterlijk en figuurlijk, zelf oplossen. Dat lukte ook wel, ondanks het gebrek aan privacy. Er waren mensen die met zes man in een hut sliepen. De enige privacy die je had, is je kooi en het gordijntje dat het afsluit. Dus je werd heel goed getraind in het geluidloos klaarkomen want het is toch tamelijk vervelend als je maten, die bijvoorbeeld een boekje aan het lezen waren, daar allemaal van mee konden genieten. Je moest het zelf oplossen.

Was er homoseksualiteit aan boord?

Ik ben er in de jaren dat ik heb gevaren mee geconfronteerd, maar het is altijd in de taboe- en de verbods sfeer geweest. Mijn eerste hut moest ik delen met een mij volkomen onbekende man, ene Johnny. Hij zei na een dag of drie tegen mij — ik was net over mijn ergste vlagen van zeeziekte heen — “Je weet toch wel dat ik na een week recht op je heb, hè?”. Dat vond ik tamelijk bedreigend. Er is overigens nooit iets gebeurd in die sfeer, maar het was wel mijn eerste kennismaking met homoseksualiteit aan boord van schepen.

zwemt... Maar goed, na een kwartier, in die pikdonkere Atlantische oceaan, met een niet al te sterke schijnwerper, zagen wij op de golven een hoofdje bewegen. We zijn met twee man overboord gesprongen om hem vast te pakken en in een reddingsboei te hijsen. Toen hij eenmaal op het dek lag, hebben we hem leeggepompt. Golven zeeewater kwamen uit zijn mond. Hij is in de eerste de beste haven op het vliegtuig gezet, terug naar Nederland.

Gingen jullie naar de hoeren?

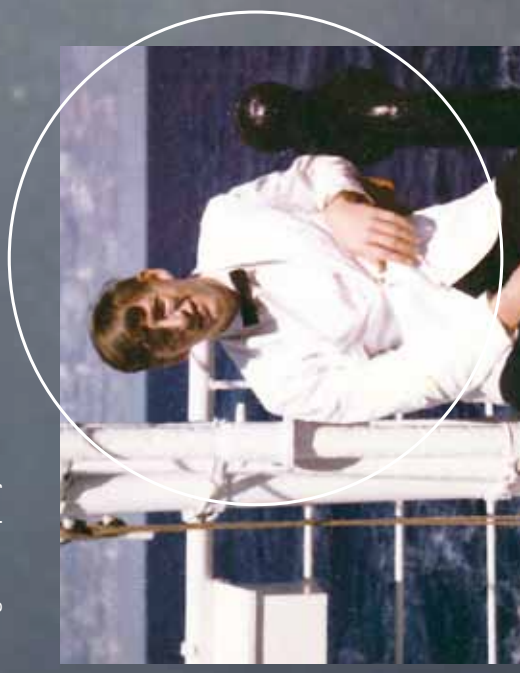
Het uitgangspunt was dat zo'n beetje iedereen aan boord daar gebruik van maakte. Dat is logisch, omdat de gemiddelde leeftijd van de bemanning ongeveer begin twintig was. Ook moet je je realiseren dat de hoeren in de landen waar ik geweest ben, dat is vooral in Zuid-Amerika en de Middellandse Zee, een andere status hadden dan hier in Europa. De lading ging overboord, 's avonds stopte iedereen met werken en dan nog een uurtje ergens wat drinken. Er waren allemaal bars, maar niet het soort bars dat je in Europa trof. Er werd wat gedronken en er waren dames, meestal alleenstaande vrouwen met één of twee kinderen, die wilden bijverdiene. Allemaal in een erg gemoedelijke sfeer. Het leukste was natuurlijk als je na een paar borrels en wat gezellig dansen hoorde: “I love you”. Want als het echte liefde was, hoefde het niet betaald te worden. Natuurlijk allemaal flauwekul, want die dames deden dat niet voor hun plezier. Dat was ongeveer de sfeer. In sommige gevallen ging je met iemand mee, als je daar nog toe in staat was na het drinken van hoeveelheden rum of andere sterke alcoholica. Ik heb wel situaties meegemaakt waarin er in een ander kamertje nog een kindje lag te slapen. Ik ga niet zeggen dat het allemaal heel natuurlijk was, of dat het heel spontaan of ongedwongen was, maar het leek er wel sterk op.

Kun je iets vertellen over de beruchte lullenparades?

De lullenparade is één van de meest beledigende situaties die ik ooit in mijn leven heb meegemaakt. Dat deed zich voor als je Amerika binnenkwam. Het gold alleen voor niet-Amerikanen. In dit

havens. Daar had je na een paar dagen een parade van mensen die een druiper opgelopen hadden. Dan werd er echt geïnjecteerd met penicilline. Met drie spuitjes, als ik me goed herinner, was dat alweer redelijkerwijs onderdrukt.

In de havens hadden we vooral last van muskieten. Daar had je een flitsspuut voor waar de keuringsdienst nu een hartverzakking van zou krijgen. We spotten onze hutten vol met die flitsspuut in de hoop dat de muggen dan dood meer zouden vallen en dat gebeurde dan ook vaak. Vervolgens ging je in die lucht slapen. Het werd ook gebruikt tegen platjes. Ik heb dat zelf niet meegemaakt. Gelukkig. De bedoeling was dat je dat dan in je schaamhaar smeerde, wat een buiten gewoon brandend gevoel opleverde. Dan gingen die platjes ook dood. Ik weet niet wat er nog meer doodging, maar in ieder geval die platjes. ✦

> Kortstondige carrière

Amsterdammer Dirk ging al op zijn 15de werken voor de KNMS (Koninklijke Nederlandsche Stoomboot Maatschappij). Hij was actief in de civiele dienst. Dat is de afdeling die verantwoordelijk is voor de verzorging van de bemanning en eventuele passagiers. Dirks carrière op zee duurde vier jaar (1963 - 1967).

Wat gebeurde er bij aankomst in een haven?

De mannen waren zeker gefocust op vrouwen. Zo van: Gaan we de wallen op? Hebben we er wel tijd voor of kunnen we beter aan boord blijven? Het lag ook aan de thuissituatie en de persoonlijkheid van de mannen. De Filippijnen gaven meestal wel toe aan de lust.

Heb je ooit met de vrouwen van je collega's gesproken?

Ik heb wel met de vrouwen van de zeemannen gesproken. Althans, ze hebben hun vrouwen en kinderen even aan mij voorgesteld. Het is hypocriet, want ondanks dat ze een vrouw hebben, gaan ze alsnog allemaal naar de hoeren.

Waar vind je de vrouwen?

In de havens was er altijd wel een busje dat de mannen naar het zeemanshuis bracht. Die kon je ook naar andere plekken in de stad brengen en daarom eindigde je eigenlijk altijd wel in een hoerenkast.

Voor mij is het een hele vrijheid. In het begin zei de zee me vrij weinig. Je komt op een uitgestrekte zee, helemaal blauw. Geen land in zicht. En dan denk je: "Ja, dit is eigenlijk wel kicken." Niemand die op me let. Ik ben er gewoon, doe mijn stage en leer mijn werk. Een gevoel van vrijheid is er zeker. De vrijheid is dat je in andere landen komt. Dat je helemaal op jezelf bent aangewezen. Voor een negentienjarige jongen als ik, die nog bij zijn ouders woont, waar de was en nog veel meer voor je wordt gedaan, waar ook constant op je lip gezeten wordt, is het een enorme verandering als je de zee op gaat. Daar is het opeens ieder voor zich. Voor mij betekent dat vrijheid, maar voor andere mensen zou dat een gewangenis kunnen betekenen. Opgesloten in een hokje.

Hoe gingen jullie om met lustgevoelens op zee?

Het schip hangt niet vol met seksplaatjes. In de hut had ik wel een kalender met een blote vrouw, maar ik vind dat niet echt een

"Toen zeiden ze: 'Ga eerst maar eens echt zeeman worden'"

de bergen in, met die gasten mee naar hun huis. Ik was even bang dat ik neergeschoten zou worden, maar dat is niet gebeurd. We kwamen aan in een lodge; zo'n boomstammenhuis. Ik ging slapen.

Ik was dronken – dus daar weet ik niet veel meer van – maar ik werd wakker met een naakte vrouw die op mij lag. Toen gebeurde er wel iets leuks. Toen kwamen die gasten de kamer binnen en zeiden: "Kom op, je nest uit, we gaan jagen." Toen heb ik een geweer gepakt en zijn we op herten gaan schieten. Dat was een heel vette ervaring. Ik heb nog nooit zoiets meegemaakt. Ik dacht dat het mijn einde kon worden, maar dacht ook: "Ik heb hier een kans voor, die moet ik grijpen." *

WESLEY >>>

"Het lag ook aan de thuissituatie en de persoonlijkheid van de mannen"

Trekt dat jou aan?

Het hoeren lopen trekt mij niet aan, maar aan boord van een schip krijg je er hoe dan ook mee te maken. Je gaat de wallen op, je gaat mee met de groep en je belandt met zijn allen in een hoerenkast. Je staat daar dan met een bek vol tanden en rode oortjes; houd hem dan maar eens in je broek.

Is er sprake van groepsdruk?

Ja, maar het is geen vervelende groepsdruk. Wel ga je daardoor sneller over je eigen grens. Je ziet het namelijk om je heen allemaal gebeuren. Vunzige dingen. Dat er bijvoorbeeld iemand in een hoekje afgewerkt zit te worden. Dan denk ik: "Nou okay, zo kan het dus ook."

Ging je uit jezelf naar de wallen?

De eerste keer dat ik de wallen op ging was in Duitsland, in Hamburg. Toen hebben ze me een kamertje in gedruwd en zeiden ze: "Ga eerst maar eens echt zeeman worden." Toen was het echt uit groepsdruk, maar daarna ben ik ook uit mezelf 'plezier' gaan opzoeken.

Wat zijn voor jou de aantrekkelijkste vrouwen?

Ik vind donkere vrouwen het aantrekkelijkst. Ze hebben meer sex-appeal. Ze hebben wat dikkere billen en wat rondere vormen. Dat zal iedereen met me eens zijn.

Heb je om de vrouwen voor dit vak gekozen?

Nee. Het is echt het werk dat ik leuk vind. Maar de verhalen erbij vind ik prachtig. Dat je een wereldreis maakt en overal komt. En dan gebeurt het gewoon. Je bent op zee, gaat de wallen op en dan ga je vanzelf je grenzen verleggen.

seksplaatje. Het is gewoon leuk aan de muur. Er zijn wel veel seksblaadjes: Playboy, Men's Mind, Panorama... Die werden veel gelezen en die verdwenen ook. Dan weet je wel waar dat naartoe gaat. Men's Mind, de naam zegt het al, was wat algemener. Het ging over gadgets en games en zo. Achterin staan dan de vunzige verhalen.

Was er homoseksualiteit aan boord?

Homoseksualiteit is zeker voorgekomen, hoewel ik niks heb gezien. Ik heb alleen voor de hut slijpjes gezien van verschillende Filipijnse mannen en dan hoorde ik pornogeluiden. Dus dan denk je wel dat er iets gebeurt. Hoewel ze ook gewoon met z'n allen porno gekeken zouden kunnen hebben. Dat geloof ik zelf liever. Ik vond het in ieder geval niet zo prettig. Er wordt niet over gepraat. Soms zie je ze wel knus samen op de bank zitten. Het is ook een ander cultuurtje; ze zijn wat closer met elkaar. Mannen uit Nederland denken: "Zit niet aan me", maar zij zitten gewoon aan elkaar. Dat was voor mij wel even wennen. Dan denk ik "Doe maar niet", maar toch gebeurt het. Filipijnse mannen zitten, naar wat ik heb meegemaakt, vaker aan elkaar te friemelen. Ze zijn wat intiemer. Turkse mannen geven elkaar ook zoenen, bijvoorbeeld bij verjaardagen, maar bij deze Filipijnse mannen was het nog erger, die gaan bijna op elkaars schoot zitten. Dat was voor mij een cultuurschock.

Nog iets bijzonders meegemaakt?

We hebben een reis gemaakt, we gingen van Noorwegen naar Canada met een lading staal. Het was een rotreis; veel zeegang en met een lading staal slinger je heel hard. Maar we zagen eindelijk land en toen ben ik in Canada de wallen op geweest. Dat was de tijd van mijn leven. 's Avonds ben ik naar een kroeg gegaan, waar ik een paar gasten tegenkwam. Ze hadden een paar meiden bij zich en vroegen of ik met hen mee ging en of ik de volgende dag mee wilde gaan jagen. Ik dacht "Wat is dit nou weer? Heb ik dat weer." Ik ben toch meegegaan. Met die meiden erbij was het een leuke boel achter in de pick-up-truck. We zijn twee uur gaan rijden,

"Je staat daar dan met je bek vol tanden en rode oortjes"

> In opleiding

Wesley volgt in Rotterdam de opleiding tot 'Koopvaardij Officier Alle Schepen', een niveau-4-opleiding aan het MBO. Met deze opleiding, bemachtigt je een dubbele vaarbevoegdheid: als stuurman en als scheepswerktuigkundige. Wesley heeft in 2012 lange tijd gevaren om stage-ervaring op te doen.

KOOS >>>

“Ik denk dat het de natuur van de seksuele drang is”

Ik heb tien jaar gevaren en ben begonnen als jongen van achttien jaar. Mijn eerste reis die duurde twaalf maanden. Ik was een jongen uit Amersfoort, een slapend provinciestadje, die de wereld in ging. Dat was geweldig. Dus ben ik tien jaar blijven varen, totdat de reizen zeventien maanden duurden, waardoor je ging vervreemden van familie.

Je wordt toch een beetje gek van de lange reizen, het aparte leven aan boord, dus niet meer met andere mensen in contact komen. Soms zag je bij een oversteek drie weken lang alleen maar water, niets levends meer. Ik denk dat je daar bovenin ook een oplazertje van krijgt.

Wat deed je dan om je te vermaken?

De hoofdmoot was natuurlijk je werk. En een biertje drinken. Als ik uit die vetput, de machinekamer, kwam dan had mijn bediende op mijn bureau zes koude blikjes bier neergezet. Die trok ik open en liet ik graag naar binnen glijden, want die machinekamer was een enorme warmtebron. Je had bijvoorbeeld ook een kaartclubje en je had Wallport, een Engelse maatschappij die zorgde dat je bliken met films aan boord kreeg.

“Ik ging een aardig glaasje drinken (...), maar hield me niet zoveel met vrouwen op”

Hoe werd er over vrouwen gepraat?

Het ging natuurlijk heel vaak over de vrouwen in Nederland, maar wat mij dan tegenviel, was dat de getrouwde mannen de eerste waren die zich in een kroeg lieten omringen door vrouwen. Ik denk dat het de natuur van de seksuele drang is. Ze moesten gewoon, plat gezegd, even lossen. Het was dus niet zozeer de gezelligheid van de vrouwen, maar de seksuele daad. Daarvoor gingen ze de wal op.

Vertelden ze thuis dat ze andere vrouwen hadden?

Ik denk het niet. Die mannen werden gewoon volledig vertrouwd.

Eigenlijk was dat hele Zuid-Amerika – ik zeg het en beetje plat – een grote hoerenkast. Waar je ook kwam, of je nou in Buenos Aires zat of in Rio, overal was er prostitutie. Maar je kon natuurlijk ook gezellig met die dames een borreltje drinken. Ze hadden altijd een aardig praatje. Dus je hoefde niet altijd met ze naar bed te gaan. Die dames kostten wel een paar centen, want die dronken geen pilsje natuurlijk. Ze hadden hun eigen dure drankje, waar zij weer van werden betaald. Ze kregen provisie. En wat dacht je van Japan, waar we regelmatig kwamen. Als het schip binnen kwam stond daar zo'n dame, waar je eerder contact mee had gehad, al op de kade. Met echte tranen zei ze dan: “Koshan, you are back. Me cry for happy.” Echt grote tranen over die wangen. Het kostte je een paar centen, maar ze wisten het wel te brengen.

De roep van de zee, wat betekent dat voor jou?

Eigenlijk heeft mijn hart altijd bij het water gelegen. We gingen op vakantie naar Zeeland en daar was ik dag en nacht aan het water te vinden. En niet met een hengeltje, want vissen vind ik afschuwelijk. Maar het water zelf, en zeker de zee, heeft me altijd geïmponeerd. De zee is schitterend, ook bij slecht weer. Op zo'n tankerkon je dan meer onder dan boven water zitten. Ik vond dat heerlijk, want ik sloop dan zo lekker als die boot aan het slingeren was. Dat was voor mij de aantrekkingskracht naar de zee.

Last van heimwee?

Ik was de jongste van zes kinderen. Toen ik te kennen gaf dat ik wilde gaan varen en dat ik al een maatschappij gevonden had, werd er door m'n zuster gezegd: "Oh, jij bent zo weer terug, want je bent verwend als de pest hier." Ik vond het heerlijk als ik ze allemaal weer zag, de familie. Maar echt heimwee... Ik weet niet wat dat is.

En miste je de vrouwen?

Eigenlijk kwam ik er daar achter dat ik homoseksueel ben. Hoewel ik op zee of in het buitenland nooit contact gezocht heb met mannen, woon ik nu al 40 jaar met een man samen. Op zee heb ik dat toch in een doosje kunnen stoppen. Het was een mannen-gemeenschap en je zag bijna het stof uit hun schoenen komen als ze allemaal naar het bordeel renden. En ik heb meegedaan. Toch vond ik daar niet de bevrediging die ik dacht te vinden en zodoende heb ik me daar verder ook van gedistantieerd. Op een gegeven moment heb ik dat gezegd. Ik ging een aardig glaasje drinken, want dat lustte ik wel, maar hield me niet meer zoveel met vrouwen op.

Zou het geaccepteerd zijn?

Ik weet het niet. Het is zo'n aparte mannen-gemeenschap, waar dus ook altijd over vrouwen gepraat wordt. Je was haast familie, maar oké, ik ben daar nooit echt met woorden voor uitgekomen en ze hebben het niet aan m'n gedragingen kunnen zien. Ik liep niet met een handtasje, ik liep niet met m'n kont te draaien bij wijze van spreken.

Was er groepsdruk om naar de hoeren te gaan?

Dat kan ik niet zeggen. Ze gingen allemaal en ik deed mee. Je had een collega waar je mee lag en als hij de wal op ging naar de meiden, ging je mee. Niet om hem te ondersteunen, maar ook voor jezelf, om nog wat te bewijzen.

Waar kon je goed uitgaan?

Zuid-Amerika, dat was voor mij de plek om uit te gaan. Ik zal je vertellen, we kwamen met een tanker in Covenas, een heel klein plaatsje met een raffinaderij in Colombia. Normaal staan er taxi's aan de kade, maar in Covenas stonden er allemaal paarden vastgebonden aan een hek. En wat gebeurde er als je de wal op wilde? Dan gaf je een paar dollar aan een vent en werd je op een paard gehesen. Deze beesten waren getraind en gingen over de 'steppe' langs grote cactussen. Uiteindelijk zag je in de verte allemaal gekleurde lampjes; dat waren dus de hoerenkasten. Ging je er bij de eerste niet af, dan liep het paard door naar de tweede en zo had je in het 'Wilde Westen' dus allemaal hoerenkasten met dames van plezier en een jukebox achter prikkeldraad, waar ze een heerlijk glas Cuba Libre of een biertje serveerden.

Waren er veel geslachtsziekten?

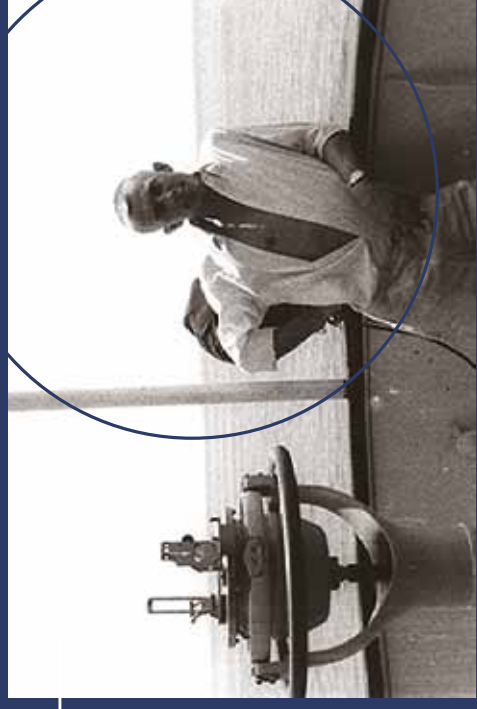
Ik heb daar zelf nooit mee te maken gehad, maar ik heb wel meegemaakt dat we afgelost werden vanuit Singapore met het vliegtuig en dat bepaalde mannen gelijk door moesten naar de Baan — naar de GGD — om zich te laten onderzoeken. Mijn oude hoofdwerktuigkundige — eigenlijk mijn baas — ging zogenaamd de wal op naar de kapper. Als we terug waren en we zaten weer op zee een borreltje te drinken, dan zei hij: "Geef mij maar een colaatje". Nou, dan wisten wij hoe laat het was. Want het bestrijden van geslachtsziekte met penicilline ging natuurlijk niet samen met alcohol. Dus dat gaf grote hilariteit en dan werd er doorgevraagd: "En hoe was het bij de kapper, meneer?"

Waren er seksblaadjes?

Seksblaadjes circuleerden er wel. Dat waren van die oude vieze boekjes die je in Port Said kon kopen. Van die gore, echt vieze boekjes uit de Arabische wereld. De moslimwereld, daar kwamen dus de seksblaadjes vandaan. Ik bedoel natuurlijk de eerste seksblaadjes voordat het hier in Europa wat vrijer werd. Hutten waar allemaal naakte vrouwen hingen, dat ben ik niet tegen gekomen. *

> Uit de kast

Koos Goedknecht kwam pas na zijn carrière op zee (1961 - 1971) uit de kast. Hij woont al jaren met vriend Rob in Rotterdam. De laatste twintig jaar op Katendrecht, de roemruchte Rotterdamse havenwijk. Zijn kennis over de wijk kwam goed van pas bij de totstandkoming van de tentoonstelling 'Sex & The Sea'.

HENRIK >>>

Een bewogen carrière als havenarts

Kwam je in je werk veel seksueel overdraagbare aandoeningen (SOA's) tegen?

Ik zag zeker tweehonderd zeelieden per jaar met een geslachtsziekte en dat was een flink deel van het totale behandelpakket. Dan praten we over gonorrhoe of druipers, syfilis, schaamluis... Dat zijn de meest voorkomende drie. Laten we zeggen dat tien procent van de patiënten die ik in de praktijk zag in die tijd een geslachtsziekte had. Of ze kwamen voor nacontrole of nabehandeling ervan.

Kwamen geslachtsziekten alleen voor bij matrozen?

Ik denk, verhoudingsgewijs, dat het meer bij de gewone zeemannen voorkwam. Bij officieren kwam het ook wel voor, maar een stuk minder. Ik weet niet zeker of ze zelf over een voorraadje medicijnen beschikten om, als er iets aan de hand was, de aandoening goed mee te bestrijden. De zeelieden die ik zag en behandelde wegens

En ooit werd ik opgebeld door een wanhopige waterklerk van een rederij waar wij vaak mee werkten. Hij zei: "Dok, ik weet dat het lastig is, maar wil je alsjeblieft voor mij naar Dordrecht komen? We hebben daar een schip aan de boei liggen en de bemanning is in staking want de kok heeft syfilis. Ze weigeren nu te gaan werken zonder gecontroleerd te zijn op geslachtsziekten." Ik zei: "Je weet toch wel dat je syfilis niet kunt krijgen via het eten? Het heeft

eigenlijk geen enkel nut als ik naar Dordrecht ga." Hij bleef echter aandringen en we zijn met de auto naar Dordrecht gegaan. Daar bleek inderdaad de boot aan de boei te liggen. Met veel moeite hebben we een bootje kunnen charteren om aan boord te komen. Daar zat de kapitein samen met een loods, en die hadden het heel gezellig. Ze zaten samen te drinken – er stond een lege whiskyfles – en boden mij ook wat aan. Maar ik zei: "Nee, dat kan niet; ik zit ver weg van onze praktijk, dus ik moet zo snel mogelijk weer terug." De enige plaats om te controleren was op de brug van het schip. Een fantastisch uitzicht, maar wel wat nauw. Alle zeelieden werden naar boven geroepen om hun bloed en urine te laten controleren om te kijken of ze iets opgelopen hadden. Het schip heeft daarna nog weken in het dok gelegen, maar geslachtsziekten hebben wij niet gevonden. *

“Gonorrhoe of druipers, syfilis, schaamluis... Dat zijn de meest voorkomende drie”

“In Brazilië waren altijd wel dames om de eenzame zee- mannen op te vangen, met alle gevolgen van dien”

geslachtsziekten hadden sowieso geen condooms gebruikt. De meesten kwamen van de Filippijnen.

Zijn er verschillen in de hoeveelheid geslachtsziektes en de herkomst van een schip?

Veel van mijn werk, van mijn inkomen, heb ik gekregen van zeelieden die uit Brazilië kwamen. Brazilië en Noord-Rusland. Ook Thailand. Maar de topper was Brazilië. Ertsboten uit Rotterdam gingen daarheen, namen de erts mee naar Nederland. In Brazilië ging het om havens die ver van de bewoonde wereld vandaan lagen. Daar waren altijd wel dames bereid de eenzame zeemannen op te vangen, met alle gevolgen van dien.

Welke gevallen staan je bij?

Een paar jaar terug werd ik gebeld door de conservator van het Natuurhistorisch Museum in Rotterdam, de heer Moeliker. Hij zei tegen mij: “Kun je mij misschien aan een handje schaamluis helpen?” Ik zei: “Hoezo, schaamluis?” “Ja, want ik heb ze nodig voor een tentoonstelling en niemand kan schaamluis leveren.” Ik zei: “Nu je het zegt: ik heb die schaamluis al een hele tijd niet meer gezien.” Toen hebben we dat nagekeken, en wat bleek? De meeste schaamluis die wij zagen, kwam uit Brazilië, maar tegenwoordig is het zo dat de dames daar aan andere lichaamshygiëne doen. Ze scheren haar weg waar dat vroeger wel zat. Het gevolg daarvan is dat de schaamluis geen leefmilieu meer over heeft. Daarom rekenen wij tegenwoordig de schaamluis tot één van de bedreigde diersoorten.

> Op tournee

Henk Veldhuizen was tussen 1972 en 2009 havenarts in Rotterdam. Tegenwoordig geeft hij, samen met zijn vrouw, door het hele land lezingen over zijn kleurrijke vakgebied.

**MARITIEM
MUSEUM**

Maritiem Museum Rotterdam 2013

16

